

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի Ր Ե Ռ Ի Ր

ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ԵՊԵՅԻՆ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ ԵՎ ԵՌԵՎԱՆԻ ԲԱՆԿԱՆԵՐԻ

Տարեկան գին կանխիկ 100 ռուբլի և այլ քանակներով
 Այս Երևանի անկախ շահաբաժնի օրերը կը հրատարակուի :
 Պոզիակի գուրու քաղաքի Երևանի բանկի ֆոնդի մասին անկախ շահաբաժնի քաղաքի :

Իր շահին համար շուրջ մը հրատարակելու քաղաքի անկախ շահաբաժնի 40 փարոջ :
 Երևանի գրքի մասին ցուցման մասին է :
 Դրանք եկած կամուկներու և ֆոնդի մասին իրենց օրից շահին :

ԲՐԵՆԵՐԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՕԼԻՍ 22 ԱՊՐԻԼ

Երևանի քաղաքի անկախ շահաբաժնի օրերը կը հրատարակուի :
 Պոզիակի գուրու քաղաքի Երևանի բանկի ֆոնդի մասին անկախ շահաբաժնի քաղաքի :

բաժին կը խոստանան . բանկը բանկերին ալ կը դժգրամախոսուի (խաղաղ խաղաղ) շինել էր , և սուրճի ման Սեփի 100 փարոջուց կոխել , որ հիմա սուրճի տուրի մէջ 15 դոն կ'անցնի : Իսկ ասոնց այս շահաբաժնիքը երկուր ատեն անձանիս չի մտար : Սէկը կը դժգրամախոսուի Պէյուղու կը բռնուի . ստորիկան թեան ատենը տարուելով ամէն բան կը խօսի . ու ստի յիշեալ է ֆէնտիին սուրը ստորիկան թեան գործակալները կը կոխեն , եօթն հոգի կը բռնեն . ամէն ալ յոյն . և քուրբին ալ հինգ հարիւր և հարսը դուռու շուրջ կը գրամախոսուի և սուրճի ման Սեփի 100 փարոջուց կը գրամախոսեն : Վարդիկը ամէնքն ալ հիմա ստորիկան թեան բանտն են :

— Դոնաւալ որ յոստանալիս լրագիրը Իզմիրէն առած նամակէ մը որ ապրիլի 19 ին (7 ին) գրուած է . հետեւեալ տեղեկութիւնները կ'ուսուց :
 Ընկեր 13 ին (1 ին) եղած գիտաւածէն (շարժէն) քաղաքացւոց սրտին վրայ եղած ազդեցութիւնը մտաւածի պէս է : Վարդա ասանի է . ապրիլու սէր ունի . ցաւալի բան մը պատահած ատենը միայն ցաւը կը զգայ . այն բանը անցնելուն պէս ցաւն ալ կը մոռնայ : Սակայն ամայս 13 ին եղած վախը պզտիկ բան չէր . 12 ին եղած շարժը անոր որպէս թէ յառաջաբանութիւն մըն էր . շարժի լուսնալու գիշերը կէս գիշերին՝ բունի մէջ գտնուողները . որ շատ չէին կը կարծեմ , ու լայնեմտե շատ մարդ իրենց ամար բակերը ժողոված արթուն կեցել էին , քաղաքները մէկէն ի մէկ արթնացան : Այս անգամի շարժը ապրիլի 3 ին (մարտի 22 ին) եղածին սաստիկութիւնը չունէր . բայց երկանիկ բռնց . որովհետեւ յառաջ յիշու ժողովարարները նայելով երբիք 25 րոպէ քշու էր : Այսու ամենայնիւ բոլոր Իզմիրու բնակիչները սաստիկցան : Ինտեթեան տեսարաններուն ալ կանառես ըլլալու է մարդ , որ աղէկ հասկընայ թէ , սկիզբէն գեանի տակէն խորունկէն եկած հոլու ձայն մը լսելէն և սքըր ամպ գաւալու պէս մեկէն ի մէկ սրայթի նէ ինչ . ապաւորութիւն կ'ընէ մարդու վրայ : Իսկները և պատու հաննի բաւն փեղկերը (խառնատները) կ'արտէ . պատերը և կամարները սախտէ . որովհետեւ այս շարժո գիշերուան լուսնի ատենը կ'ըլլայ . անանկ ատեն մը որ ամէն մարդ իրեն անտանը և անխորհուրդ գործակալները ինք ինքը անտանը տուած է . ասոնք մտածելով կը հասկընան որ իզմիրը սքըր իրաւունք ունէին վախնալու : Շարունակ 14 ժամ գեանիք կը շարժէր . շարժումը շատ թեթեւ էր , բայց շարունակ : Զուր յոստ էր . տարբութիւնը ուսուցանին ջերմաւա փին 19 աստիճանն էր . հովին հեռ գեանի տակէն ալ խորունկէն ձայն մը կուգար . հասարակութիւնը կը վախնար որ գիշերը մէկ ազէ տանի զիպուած մը կ'ըլլայ . բայց այն գիշերը բան մը չեղաւ : Այս գիշերէն ժամ մը առաջ ստիպալի որտուամով մըրիկ մը պայթեցաւ . և անոր վրայ օդը քիչ մը զովացաւ : Ինչէնց էաքը գեանաշարժն ալ դադարեցաւ . և թէպէտ բանի մը թեթեւ թոթովիկներ եղան . բայց հասարակութեան սիրտը հանգչեցաւ : (Այս շարժը մեր առջի շարժումն պատմածէն օր մը ետք է) :

— Ինչպէս տարի օգոստոսի մէջ քաղաքի շրջակայ գաւառները շատիկէ մարտին ինչպէս էին . և ասոնք իրենց հաւկիթը հողին տակը թաղելու ժամանակ ունեցեր էին : Հիմա Իզմիրու հիւսիսային կողմի արտերը այս հաւկիթները կենդանացան . մանր մուկներ մարտին երեւել սկսան : Բարձրագոյնի

Իսկի փառայն , որ իրեն կանախութեան յանձնուած ժողովուրդը աղէկութեանը շատ խնայք և ջանք ունի , հրաման հանեց որ ստիպալի ժամանակ շանցած մարտինը շարդեն . և հանած հրամանը շուտով և կատարեալ գլուխ հանել տալու համար հօխայ մը մարտն ժողովուրդն 40 փարոջ պարգեւ խոստացաւ :

Կիրակի օրը (ապրիլ 14=2) , բարձրագոյնի Իսկի փառայն Պաշտարար գնաց : Պ. Ընտանու Ֆուստը շարտարարուեստ օր որ բանի մը կատարեմէն , և մէջը մարդ կը լեցնէր սրտայրնէլու կը ասներ , իրեն կատարեր որ գեղեցիկ և վայելուչ բաներ էին , բարձրագոյնի կուտակելն յանձնեց որ այն օրը գործածէ ինչպէս որ կ'ուզէ , և բանի հատը որ իրեն պէտք է նէ : Բարձրագոյնի կուտակալը այս ինքնայօժար նուէրքին շատ հաճեցաւ . և երեքշաբթի օրը Պ. Ընային մէկ սակի յոստանով պատուական սակի ժամացոյց մը ընծայ տուաւ :

— Ապրիլ 8 ին գիշերը Կոստանդնուպոլիս պատահած գեանաշարժը բանի մը տեղ զիստ տուեր է : Մինչեւ հիմա իմացածին ասոնք են :
 Կոստանդնուպոլիս Կեփէ Կալա թաղին գլուխը շարտարար փողոցը շուրջ պալի տուժարակալ (Թէֆ. տէրտար) արձանայարգ Եփէի ֆէնտիին տանը ծխելուցը Կարապետի իմա Սեփէի տանը վրայ ինկեր , և սենեակին մէկին առատապէս վար իջեցուցեր էր : Սարգուս փաս ընդաւ :

Թօք խաբուի կողմը Երբժը Կեփէի աղբիւրին մօտերը մէկ հինկէ կ'ուռն մը փլաւ . բայց ասիկէ ալ մարդու փաս մը չեղաւ . որովհետեւ տանը մէջ բնակող մարդ չի կար :
 — Չանար բալէէն Դոնաւալ լրագրոյն ապրիլ 20 ին (8 ին) կը գրեն : Ընայն սկիզբէն սկսելով գրել թէ ամէն օր քիչ կամ շատ սաստիկութեամբ գեանաշարժ կ'ըլլայ քաղաքս . բայց այս գիշեր շարժը յիշատակելի բան մը եղաւ : Այս գիշերէն 33 րոպէի շափ առաջ (գրեթէ ժամ հինգին , երբ նոյն գիշերը ծիլը ժամ հինգին Կոստանդնուպոլիս ալ պատահեցաւ , ինչպէս որ առջի շարժումն թերթին մէջ գրեցինք) , քաղաքացիք մէկէն ի մէկ սաստիկ գոգոսեմէ մը ուսուցողի մէջ ինկան . և այս շարժումը բանի մը երկվայրկեան բռնց . երբայլու անտանկ յայտնի և որտէ էր որ , շատ մարդիկ որ առջի վրայ գտնուեցան , քիչ մնաց գեանիք կը զարնուէին : Այս օրէն Երկու կամ երեք քառորդ և սքըր նուրէն շարժեցաւ . և այս անգամի երբայլու առաջին անգամէն աւելի բռնց . և քաղաքացւոց վախը աւելցուց : Բայց բարեբաղդաբար շատ շանցաւ մէկ առատ անձրե մը գալ սկսաւ . որ մինչեւ հիմա կը շարունակի . կորած է :

Այս շարժում սկիզբէն մինչեւ հիմա տիրող հողին է Կոստ . և այս հողին ամէն տեղութեանց գրոշակներով նաւեր իրարու ետեւէ թափօր կապածի պէս նեղուցէն ներս կը մտնեն :
 Այս տարի Չանար բալէի գաւառը ցուրտը սաստիկ ըլլալով արդատու ծառերը գրեթէ ամէնն ալ չորցան և աւրուեցան : Այս օրային արկածէս ամէնէն աւելի փաս կրող ծառերն եղան թզեկի ներք : Սէր պղինձներուն մէջ այս դէս այն գին արն կուտը բանի մը ձիթեկները մինչեւ հիմա գարնութեան նշան մը չեն ցըրներ . չորցած կ'երևին : Այսինքն համար ալ կը լսեմք որ շատ տեղ աւրուած են :

— Ապրիլ 10 , կիրակի օրը իրիկուն գեմ Պէկ օղուի ձարին մէջ Կապալա գիւղը մէկ տան մը մէջ երկու աղայ կը զգոսնուին . մէկը տան և եր

կու և միւսը տասն և հինգ տարեկան : Չեքեր նին մէկ քաղաքում մը կ'անցնի . մեծը այս գէնքիս լեցուն ըլլալը չի գիտնալով՝ բերանը դէպ ՚ի իրեն դարձուցած խառնելն իրեն կրակ կ'առնէ . կապարեայ գնտակը տղուն կուշար կը մտնէ . տղան նոյն հետոյն կը մեռնի :

— Օրովայն և նաւական գիտութեանց մէջ փորձով աւելի տեղեկութիւն ստանալու համար հեռու ծովեր ճանապարհութիւն ընել պէտք ըլլալով, որովհետեւ կրտսեան պատմութեան փոքր քանակը եղածին չափ յառաջագէտ եղած է, և փորձով ըլլալու յառաջագիտութիւնն ալ ուրիշ սորվածներուն աղէկ հասկըցուելուն մեծ օգուտ կ'ընէ . ուստի բարեգութիւններով հրամանաւ արժեքի զօքի և շեղուի և շեղուի արժեքի ըսուած նաւերը պատրաստութիւն տեսնելու վրայ են, որ մօտ օրերս Արկիանոսի վրայ նաւարկութիւն մը պիտի ընեն . և Ինկիլթէտայի և Պաննոսի Արկիանոսի վրայ եղած ծովերը պարտէլէն ետքը պիտի ետ դառնան :

— Սեծազոր տէրութեան հպատակներէն Մարտիանոս յայն մը գիտութեան ատեն իւր մօրը գանակ քաշեր և վերաւորեր էր : Կոր եղբայրը Մարտիանոսի օտարականութեան ատենին իմացուց այս գիտութեան անդամութիւնը . և այս ալ ըսուած որ այս ըսուած ձեռքն առնալ ըլլալու իմանալուն համար օր կ'ըլլայ զիս ալ կը զարնէ, և գուցէ կը մեռցնէ . արտադրութիւն չունի : Ստիկիանոսի ատենը յիշեալ Մարտիանոսի ձեռք ձեռքէն ետքը վճարեց որ տարի ու կէս բանար մնայ քաղաքով . և բանտէն ելելու ժամանակն ալ իր եղբայրը ապահովներու երաշխաստը ցըցունելէն ետքը թող արուի :

— Միջոցները քանի մը հոգի այլ և այլ օր և այլ և այլ տեղեր իրենք զիրենք թուեալներ մեռեր են : Մէկ երկուքին ատենն անձնասպանութեան պատճառը իմացուած է . իր ճանաչողը գուցէ և յուսահատութիւն : Բայց դժբաղդարար միայն մարտ սմայ մէջ ասանկ մեռնողներուն համար մինչեւ տասն և եօթն հոգիի հասնելով, ինչպէս որ մէկուն անձնասպանութեամբ մեռած ըլլալու ստուգելու (քէշֆի) համար եկող գտաուորական անձինքը ըսեր են, կարծիք մը եղեր է որ օգնին աղբեցութիւնը ատենի բաներ կը պատճառէ : Բայց օգը մարդոց կամքը չի կրնար խափանել . օգնին աղբեցութիւնը կ'ըլլայ խորշակով կամ ուրիշ տեսակ հիւանդութիւնով մարդ մեռցնել : Թէ որ այն անձնասպանութիւնն ալ օգնի աղբեցութիւն ըլլար նէ մեզք չէր ըլլար . ինչպէս որ մէկալ տեսակ մահերը մեզք չեն :

— Մարտի 5, չորեքշաբթի օր, Վալարի յի մարտատուր մէկ աղբեցութիւնը մը պատահեցաւ : Հայազգի մէկ բեռնակիր մը բարձր տեղէ մը ծանր բեռ մը վար կ'ընդունէր : Գետինն մօտեցած էր, բայց ուժն ալ հատած էր անանկ տեղ մը որ հանգչելու միջոց չի կար : Թեւեթը թուլցան . բեռը չի կրցաւ բռնել . բեռը իրեն ծանրութիւնը վերէն վար գլորեցաւ . բեռնակիրը բեռանը տակը մնաց : Ետեւ հասան բեռը մէկըի առին . բեռնակիրը տակէն հանեցին ամէն գին կուտրոտած : Իր բնակարանը տարին, և ասանկ գիպուածներու դարման մատուցող մարդիկ ալ բերին . որ շատ աշխատեցան . բայց աշխատանքին պարագայ գնաց :

— Հետեւեալ գիպուածն բժշկաց հետազոտութեան նիւթ մը կուտանք . և թէ որ մեր աղբի բժիշկներէն մէկը ասոր վրայ գրուած մը շնորհ ընէ մեզի իրիկէ նէ՝ շնորհակալութեամբ կ'ընդունինք, և իւր ստորագրութեամբ ըստպէս միջոցաւ կը հրատարակուի :

Մարտի 12ին չորեքշաբթի օրը սկիւրիներուն շուկայն հեքեալքար սօքաղն ըսուած փողոցը քարի վրայ քանդակող (հեքեալք) Սարգիս անուն հրեա յին 12 տարեկան արան հայ մը կ'առնէ և տաք տաք ուտելն իրեն հայցին մէկ պատուար կոկորդը (պօղաղը) կը մնայ : Պատուար վար իջեցնելու համար վարայէն ջուր մը կը խմէ . բայց ջուրը խմելուն պէս իսկայն կը մեռնի : Տաք հայ ուտելու տեսակ տեսակ միտաներ ունի . կոկորդէն շիտակ վար ինչնայ ալ նէ՝ ստամոքսին մէջ գէշութիւն կրնայ պատճառել . բայց տաք հայցին վրայէն սաղ ջուր խմելու, երբ որ հայը կոկորդը մնացած ըլլայ նէ, ինչպէս յանկարծամահ կ'ընէ . կը խեղդէ մի . գլուխը մէկէն ՚ի մէկ շատ արնուն ցածկեցնելով կ'աթուած մի կը բերէ . կամ թէ տաք հայցն ու ջուրը տղուն մեռնելուն ուղղակի պատճառ չեն, գիպուածը աւանակ մի բերեր է որ մահուանը պատճառ եղող գաղտնի անար այն միջոցին ներգործեր է : Բժիշկ

ներէն ուզած տեղեկութիւններն ասոր վրայ է : Տաք հայը ինքնին, մանաւանդ վրայէն ալ պողջուր, զգուշանալու բաներ են . ինքնին բնապէս մահուան պատճառ չըլլան ալ նէ, ինչպէս որ վերջը ըսինք, գէշ հիւանդութեան մը սերմ կը ձգեն : Տղուն մահուան պատճառը քննելու համար ստիկիանոսի կողմէն մարդիկ եկան . և հայը ծախող հրեայէն կ'առնա ընկել քննութեան համար ստիկիանոսի բանար տարին :

— Պուրջար ազգը շատ ժամանակէ ՚ի վեր կը փափաքէին յատուկ իրենց համար մէկ երկրացի մը ունենալ կրտսեան պատմութեան մէջ . և այս բանիս համար յատուկ աղբեցութիւն մը գրեր և բարձրագոյն դրանք ներկայացուցեր էին : Կրտսեանութիւնը ասանկ ինչպէր կ'առարկուէ հաճեցաւ, և այս հաճութեան վրայ Պուրջար իշխանը մեծարգոյ Սէֆանաքի պէջը իրեն կրտսեան պատմութեան մէջ քննելու համար Սէֆանաքի գրանը մօտերը ունեցած ծովերէնայ բնակարանը պուրջարներուն լիցեցնել շինելու տեղ տուաւ :

— Ինչպէս որ առաջիկայ կուտակալ բարձրագոյնը Վարդապետ փառայն իրեն կառավարութեանը տակ եղած երկիրներուն բնակիչ արապներուն տրուած գլխահարկը թեթեւացուց, 42,000 զէնէ ստակ վար ինչու . որովհետեւ այս գլխահարկը արապներուն վրայ շատ կը ծանրանար, և վճարելու շատ նեղութիւն կը բաշխէ : Միայն Սարք քաղաքը եօթն հարզար զէնէ ստակ կը վճարէին հոն գտնուող ֆէլլաք արապները . այս նոր կարգադրութիւնն ըրած ատենը բարձրագոյնը փառայն այն ալ կարգադրեց որ Սարք քաղաքը գտնուող ֆէլլաքները այս գլխահարկէն բոլորովն ազատ ըլլան . և 35,000 զէնէ ստակ ալ համեմատաբար ուրիշ տեղեր գլուխահարկ ֆէլլաքներուն տարու տուրքէն վար ինչուի :

— Ինչպէս որ առաջիկայ ալ կարծիք կար Պուրջար կողմէն բնակիչները ապստամբեցնելով գլուխահարկ անդամները կոյսերական բարձրահաման հրովարտակով ալ պիտի չի դապուէին . իրօք ալ այն պէս եղաւ . բայց այս անգամ որք ելլելին իրենց արգար պատմութիւնը իրենց գտնել տուաւ : Թէ որ գուցէ հրմն հանդարտեցնել նէ՝ անարատի մտանքն յայտ կրնար ըլլալ : Վարիլ մէկին օրը այս անգամ ներք չորս հոգի, Էքարիս, Վարսա, Բեդրոս և Յուրախա, քանի մը հարիւր հոգի հետեւին անելով Միոս և Մարաղի և Պարթի գիւղերը կոխեցին և կողոպտեցին : Կողմէն կառավարիչ մեծագոյնը Պուրջար փառայն առջև բերանը չուզեց որ ասանկ վրայ յարձակում մը ընէ . բանը անուշութեամբ լռեցնելու ուղղով միայն կը նայեր որ աննոյնք գալիք մտանքներուն առաջն առնաի . պաշտպանող ճամբայ բռնած էր : Երբ տեսաւ որ անգամները յանդիւնութեամբ չափը անցուցին, զօրք հանեց վրանին . այն կողմի նաւախուժներն հրեռմանատարն ալ ծովուն կողմէն ապստամբները մէջ առին . որովհետեւ յարգապատիւ Արիս պէջն ալ նաւերով Սեֆանաքի նաւահանգիստը կը կենար : Կրտսեանները չի կրնալով զիմանալ ցըրուեցան, իրենց գլխահարկներէն ալ երեքը կորցնուցին . Վարսա ծեծին մէջ մեռաւ, Բեդրոս վերաւորուեցաւ, և Էքարիս սղ բռնուեցաւ, և դատատանը տեսնուելու համար կրտսեանութեան պիտի խրիտի : Կրտսեաններուն կողմէն մեռնողները շատ էին . թագաւորական զօրքէն միայն վեց հոգի վերաւորուեցան . որոց մէկն է մեծարգոյ Վրիլ պէջ զինուորական հրամանատարը : Երբ օր քէջ այս պատերազմը . բայց ապստամբներուն ալ սիրտը կարեցաւ . հասկըցան որ իրենց անպատիժ մնալը մեծազոր տէրութեան բանեցուցած գլխահարկէն է . իրենք յանգիստն նէ՝ պատիժին կը գտնեն :

— Սեֆանաքի սարիլ 16ին (4ին) կը գրեն կրտսեանութեան օգուտը լրացուցին : Երեկ կրտսեան գիտարկներն եկող ստանեան մեծազոր տէրութեան շոգեհաւով հարիւր հոգիէ բաղկացեալ թնդանօ դաճիգ (թօիճու) զօրոց խումբ մը Սեֆանիկ ելաւ . և ասկէց ալ Պոնոս պիտի երթան :

Քանի մը օր կայ որ հաճի Հիւսիկը Ֆենեո լէնիլիէ իրեն եկաւ և հոս է . վաղ առտու Զգարի ինչպէս շոգեհաւով կրտսեանութեան երթալու ճամբայ պիտի ելլէ : Երբ նաւուն հետ կրտսեան գիտարկն պիտի երթայ նաև Ֆանաքըն հասարակապետութեան Սեֆանիկի հիւստատութեան գործակալը Պ. Կառապոտ Վրիլէ . որ կրտսեանութեան քանի մը օր կենալէն ետքը Պուրջար պիտի գառնայ :

— Պուրջարի կառավարութիւնը քանի մը օր տակար կարգադրութիւններ ընել որոշելով, որովհետեւ այս կարգադրութիւններ

ըսու համար ստակ պէտք է, հասարակութեան վրայ բեռ ձգելէն աղէկ սեպեց քանի մը բաներուն մարտնչակցութիւնը, որ մարդոց ապրուստին խիստ հարկաւոր չեն . և միայն հարուստ կամ հանգիստ ապրելու կարող եղող մարդիկ կրնան գործածել : Եւ զիստարութեամբ չային հօխային երկու զուռուշ, խաչվէին հօխային եռեռուն փարայ . և շարքին հօխային 20 փարայ պիտի առնուի . և աւանցմով ժողովուած ստակը քաղաքին փողոցներուն քարայտակները (խաղաղքով) նորագուէր պիտի խարճուի :

— Իպրայիլէն եկած լուրերը կը ցըցնեն որ հըն տեղինաց առուտուրը կարած է . որովհետեւ աւանց տարի ուղղած տեղերէն այս տարի ուղղուիլ քիչ կայ : Ինկիլթէտայի մէջ համարանոցները մարդոց ինկիլթի չափը հագել թէ 26 ու կէս ըլլն կ'ընէ . և Իպրայիլի ցորեն Ինկիլթէտա 30 ըլլն ծախող կայ . առնող չի կայ : Թրիկէտի մէջ այս ապրանքներու գինը վար ինչպէս զատ թուղթ ստակին ալ վերագրելու 100ին 15 եղած է . որով ցորենի և մարդոց իմացութեան կէտ աղէկ մնաւ կ'երեւի : Եւ համար յիշեալ տեղերը ցորեն և մարդոց ունեցողները կը պահեն, ծախել չեն ուզեր . և Քաղաքի ցորենի վաճառականները հիմակուան գներով ցորեն ծախելէն աւելի շահաւոր կը սեպեն ամիսը հարիւրէն երկուք (քէսէն 10 զուռուշով) շահով ստակ բանեցնելու :

— Լէշիլ ըրմայր գետը որ Վասիա քաղաքին ստեղծէն անցնելով Չարչանպա կ'ընկնայ և անկէց ծովը կը թափի, մարտի 13ին շատնալ սկստաւ . և մինչեւ 16 օրը շարունակ շատնալ իր ձորափորէն դուրս ելաւ . և Վասիա քաղաքը կոխեց : Գետին եղբքը գտնուած տուները, խանութները և կըրպակները (մաղազաները) ջրով լեցուեցան . հարկ եղաւ բնակիչներուն տուները պարտել և բարձր տեղեր իրենց բնակարան ձարել : Եւ այդպէս և թթեմներ, և շատ մըն ալ չէրամ գարնանը չէրեր (պեօճէկիլի) ջուրին տակը մնացին և քանի մը հոգի ալ ինկուրտուեցաւ : Թթեմները ջուրին մէջ մնալէն մնաւ մը չի կրելիք անցած տարիները զատնալ հասկըցուած է . որովհետեւ անցած տարի ալ թթեմներուն պարտէ զները ջուրը կոխեց . և մնաւ չի կրեցին . բայց այդպէս և պարտէ զները շատ վնասուեցան :

Կառապոտի կուտակային պարտուր անցած տարի ջուրը շատցած ժամանակը ջուրին բարձրութեան հինգ կամ վեց կանգունի մը չափ բարձր մնացեր էր : Եւ տարի ջուրը հոն ալ գնաց, և պալատին բակն ու խոհարանը (մութփախը) կոխեց : Տուրին առատութիւնը կամուրջներն ալ անպիտան ըրաւ . վրայէն մարդ չի կրնար անցնիլ :

Սարք միայն Վասիա քաղաքին չէրաւ . Էքարիս ըսուած գառնի ալ կոխեց . և չէրամ դարմանելու տուները և ապարտները բոլոր ջուրին տակը մնացին . Քաղաքին ծեղուի բնակիչները կը պատմեն որ տաճկաց 1798 թուականը (որ է Քրիստոսի 1798 թուականը), այս գետը ատենի իր ձորափորէն դուրս ելելով շատ վնասներ հասցուց : Կրած տեղեկութիւններէս ետքը գիպուած վեցաւ, որ մարտի 16ին ետքը գետը աւելի առատացեր է մինչեւ մարտի 18, և կամուրջն ալ բոլորովն ծածկեր է . միայն կուտակային պարտուր փայտաշէն կամուրջը նոր նորոգուած ըլլալուն համար վնաս չի կրեր . մեկայները վնասուեր են : Դանապարհորդներուն միայն այս կամուրջը մնացած է գետին միւս կողմը երթելու կարողութիւն ընելու . թէ որ այս ալ գոյուի նէ՝ ճամբաները և քաղաքին ինչիլ լէկիլ (ներքնաքաղաք) ըսուած մասին գոնեք պիտի գոյուի . Աստի Վասիայի կուտակային ստիպուեցաւ իւր պարտուր ձգելու և ուրիշ տեղ իրեն բնակարան ձարելու : Քաղաքը ցրե պաշարուածի պէս են . և թէ որ օր յառաջ գրեն պէտք եղածին չափ ալիւր և ուրիշ ուտելիք քաղաք բերուած չըլլար նէ՝ սով ալ կը կրեր բարձր . որովհետեւ գետին եղբքը շինուած ջուրը զայնները ջրին տակը մնացին . ձիով գառնալու աւարիներն ալ հացագործներուն ցորենը ազալու պարագած են կառավարութեան հրամանաւ . ուրիշ մարդու ալիւր չեն աղար . որպէս զի քաղաքին փուռները չի գոյուին :

— Սեֆանաքի Վարիլ նաւահանգիստին մօտ Պարթի ատապի ըսուած տեղը երկաթի վրայ գլուխուր պիտի նաւ մը, որուն նաւապետն էր Հեքեալնական տէրութեան հպատակներէն Վթանա Վասիապի, փետրուարի 5ին գիշերուան ժամ չորս ու կէսին ատենները կը բռնելի և բոլորովն կ'այրի :

— Պապա գալեցի Վարուրահ նաւապետին նաւ

ւր Իսթեմաթիէն գալով Միտիլի կղզիին առաջ- ները սաստիկ հովե կը բռնուի, երկաթը քրտնալ մասն եղած ուրիշ նաւերու վրայ կ'ենայ: Այն նաւ- էն ալ քանի մը հոգի իրենց պիտոյիցը կամ ստը- տելու համար Միտիլիի ցամաքը կ'ելին: Իսթեմ- տերիէն եկած նաւերը հիւանդութեան կողմա- նէ միշտ կասկածելի ըլլալով ուր որ երթան նե քանի մը օր ցամաքը չեն ելեր: մաքրուելու հա- մար կը կենան. այս նաւը այն հարկաւոր զգուշու- թիւնը ըրած չըլլալուն կասկածելի (պուլաջիս) նաւերուն կարգն էր: այս գիպուածսն չէ թէ մի- այն Միտիլիի առաջ գտնուած միւս նաւերը, այլ և նոյն իսկ Միտիլի կղզին ալ կասկածելի ե- ղաւ: հարկ եղաւ ամբողջ կղզիին վրայ քառասուն- քէս զգուշութեան կանոնները Ի գործ գնել մին- չեւ հինգ օր:

— Սարքաւոր Իտալիայի նաւապետը իր 300 քիլոնոց ճորձ նաւուն մէջ Ալազանի ծովեղեր- քէն չի բանած բամբակ բեռըներով, երբ Միտիլի կղզիին մէկ միջոնի մը չափ մտնեցաւ, օդը անպաղ ըլլալուն համար նաւն ընկղմեցաւ: բայց մարդիկը աղաւտեցան:

— Սարմարայի Լիմն նաւապետը իր նաւորդ- ներովը նաւը մտաւ որ փայտ կրելու պիտի եր- թար: կղզիէն երկու ժամու չափ ծամբայ հեռու նաւը ընկղմեցաւ, և մէջը գտնուողները ամէնքն ալ խեղդուեցան: Սորհարակ բիւրջիտան պատ- ուական լրագիրը այս գիպուածս միայն այսքան կը պատմէ առանց ուրիշ պարագայ մը աւելցնելու, և նաւուն ընկղմած օրն ալ չի յայտնելով:

— Ռուսիայի նաւապետ մը Բիրեպի Գիմն ա- նուն՝ 6650 քիլոնոց պիտի նաւուր Վալաս կ'երթայ. և անկեղ մարայրեն բեռըներով Վոստոկոնու պօ- լիս դաւնալու ծամբայ կ'երթէ: Թուրքոյի առաջ մէկ ժամու չափ հեռու գտնուած քաղաք ըստած տեղը հասնելով ձմեռուան կը բռնուի: և հոն եր- կաթ կը նեւէ: Թուրքոյի ստուայիները հարկով ջու- բերը շատցած ստենը՝ ստուայիները ջրոյն հասանքին ստուարութեամբը վերէն վար գլորելով և նաւուն զարնուելով նաւը կը ստիտի: ջուր կ'առնէ և կ'ըն- կղզի: բայց մէջը մարդիկը ամէնքն ալ աղաւտեցան:

ԵՐԵՎԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

ԳԱՅՂԱՆ: Հասարակագիտութեան նախագա- հը Լուի Նաբոլէան՝ զինուորական կրթութի սեւ- նելու համար սարկի առաջին օրերը Վիեննան քա- ղաքը գացեր էր: Անկէջ ետ դարձած և Փարիզ մտնելու ատենը պիտի անդամն արուարձանէն անց- նեն իբէն թաղին բազմամարդ բնակիչները ըստ ստիտութեան կարգաւ ծամբու վրայ կեցած ըլլա- լով նախագահին գալուածը կը բարեւէին: Ինչո՞ւ ևսարակագիտութիւն, Ինչո՞ւ նաբոլէան ըսելով: Ինչո՞ւ թեան մէջ քանի մը հոգի ալ գտնուեցան, որ լով Ինչո՞ւ ևսարակագիտութիւն ըսելու բուական սեպե- ցին: այն ալ անանկ կերպով մը կ'ըսէին որ կառա- վարութեան հիմնական կերպէն դժգոհ ըլլալին յայտնի կիմացուէր: Տարեկան տնտեսական (բա- նայիթ) օրեր ըլլալով այն օրերը շատ բազմութի կար ստիտութեան աւելի: Ինչո՞ւ ասանկ Ինչո՞ւ ա- ղաղակներէն զատ բան մը չեղաւ: և ամէն բան հանդարտութեամբ անցաւ:

Օր մը երկուք ետքը Փարիզու մէջ զուցուել սկսաւ թէ նախագահը անցնեն իբէն յիշցներ և անարգական խօսքեր ալ խօսեր են: հետք գտնու- ող պահապան զօրաց մէկ քանին ալ ձեծեր են: և էֆ աղէկ աղմուկ և շիտութիւն ելեր է: և այն: Ստուաւոր մէկ գիպուած մը այս սուտս ել- լելու պատճառ տուած էր: Այն միջոցին մէկը Գիլյոթին ըստած գեղեցիկաչէն կառքի մը մէջ նրա տած անցնելն իբէն բազմութիւնը ծամբան գոցած ըլլալով կառքը կայնելու կրտսիտուի: մէկ անըզ գամ մը կուգայ ձիուն ասնձէն կը բռնէ: բայց կառավարին մէկ խարդան մը կուտէ: Պահապան զօրքը կուգան հոն, այս պատճառաւ ժողովուած բազմութիւնը մէկ գի կ'ընեն, և կառքին անցնե- լու ծամբայ կը բանան: Այն միջոցին Ի հարկէ պահապան զօրաց ձեռք վերցնող ալ եղած կ'ըլլայ: յիշոցք և անարգական խօսքեր ալ կ'ըլլան: կառա- վարութեան հակառակորդները նախագահը ժողը վերդեան աչքէն հանելու համար այս պատմու- թիւնս փոխեցին վերի ըսած կերպիս դարձուցին: և այնքան ձանձրեցաւ որ, հարկ եղաւ պատերազ- մական գործոց տեսուչ նախարարին, որ այն ատե- նը նախագահին հետ մէկ կառքի մէջ էր, պաշտօ- նական կերպով լրագիրներու միջոցներով այս լու- ըր սուտ հանել: Այսու ամենայնիւ Փարիզու քնն-

Գիլյոթինը օրագիրը նախագահը իրօք նախատիրը կրած և նախագահին թիկնապահ զօրքն ալ ձեծ կե- բած կը պատմէ:

— Գարդիայի և Պէլճիքայի և Բրուսիայի կա- ռավարութեան դիւաններուն մէջ արտաքայ կար- գի շարժում մը կ'երեւի: Պ. Մեդգեւնիս իշխա- նը ժամանակէ մը Ի վեր Պէլճիքայի Պրուկիէլ մայ- բաքաղաքը իրեն բնակարան հաստատեր է: և կը- սեն որ այս օրերս Բրուսիայի և Աւստրիայի մէջ մտած է, երկու տէրութիւն իրարու հետ հաշտե- ցնելու համար: որ ինչպէս որ յայտնի է, քեր- մանական ազգային ընդհանուր ժողովքին Լրֆուրթ մանազքը ըլլալուն կամ չըլլալուն վրայ իրարու հետ աւարուած են: Պահանայի և և Պէլճիքայի կառա- վարութիւններն ալ Մեդգեւնիս իշխանին ըրած առա- ջարկութիւններուն համախոհ և կամակից են: Պահանայ- ղի Վիեննանստող դեսպանին առաջին դիւանտողի- ըր Պ. Գարեյան Վիեննայէն գիր բերաւ Պ. Մեդ- գեւնիսին իշխանին, և Պրուկիէլէն անցաւ Փարիզ գը- նոց: Կ'ըսուի ալ որ Բրուսիայի թագաւորը Պը- ռանսըղի կառավարութեան խնդիր ըրեր է որ միջնոր- դութիւն ընէ: Աւստրիայի հետ ունեցած վէճեր- նուն մէջ տեղը գտնէ, որպէս զի բանը առանց պատերազմի ըննայ: Այս սրտամոլ օրագիրը երկ- բայութիւն ցրտուներու ձեւով մը կը սրտամէ: Կ'ը- ղէ ըսելով: բայց անհաստատի բան մը չերեւիր: Պահանայի կառավարութիւնը հիմա քակ կամ ու- ըրիշ տէրութեանց հետ կուի բանալու վիճակի մէջ չէ: և ասիկայ քանի մը նշաններէն յայտնի երեւ- ցած է: Սակայն երբ որ Աւստրիա և Բրուսիա ի- բարու դէմ պատերազմ բանան նե՛ կամայ ահամոյ ինքն ալ պատերազմի պիտի խառնուի: այն ատենը մէկ գիէն Գերմանիայի և մէկ գիէն Պահանայի յեղափոխականները և անստամբութիւն սերմա- նել ուղղութիւնը ոտք ելելու ժամանակ գտնելով, Պահանայ տակն Ի վրայ կ'ըլլայ: և հիմա ալ Փահա- նայի կառավարութիւնը ամէն միջոցները Ի գործ գնելու կը նայի որ յեղափոխականները զսպէ, և ոտք ելելու և խռովութիւն հանելու տարիճակի սոց: կառավարութեանց ներքին հանգարտութիւնը խորհրդով Բրուսիայի միտքը առանց կուտու բա- նը ըննցնել ըլլալէն ետքը՝ աւստրիային ու իր մէ- ջը միջնորդ ձգելու Փահանայի կառավարութեան աղէկ կառավարութիւն չէր գտներ: կը յուսայի որ մէկ գիէն Մեդգեւնիս իշխանը որ կառավա- րուէ գործոց մէջ ձեռնարկ եփուէ մարդ մին է, և Աւստրիայ կայսերական կառավարութեան ա- ռաջը յարգը գահաւած չէ, թէպէտ խռովարար- ներուն հանած: անստամբութեանը երեսէն իր հայրենիքէն հեռացաւ: մէկ գիէն ալ Փահանայի կառավարութիւնը, որ 1848 փետրվարէն Ի վեր տեսածներովը շատ բան ստիտեցաւ, Աւստրիայի և Բրուսիայի առաջին պատերազմին առաջը առնե- լու կարող կ'ըլլան: Թէ որ չըլլայ նե՛ բոլոր Աւստ- րայի վրայ ծանր հետեւութիւններ կ'ուսնանայ:

Պէլճիքէն ալ հետեւութիւններ կ'ուսնանայ: Կէսուածքը կը գրեն Փարիզ: « Կրնանք սպա- հովքները որ Պէլճիքու և Վիեննայի արքունիքը գիտաւարութեան և խորհրդածութեան կողմէն իրարու մտնեալու յայտնի նշաններ կը ցրուեն: անանկ որ այս երկու տէրութեանց իրարու հետ կատարելագոյն հաշտուելու իրատ մօտ կ'երեւի: Կենցաղագէտ մարդոցմէ բարկայեալ ժողովքե- լու մէջ մէկ երեւելի բանի մը վրայ խօսք կ'ըլլայ: բայց ինչ բան ըլլալը տակաւին յայտնի չէ: միայն այնքան իմացուած է որ, այն բանը ինչ որ է նե մտներս պիտի կատարուի: և բոլոր Աւստրիայի մէջ մեծ ազդեցութիւն պիտի ընէ: Եսանկ մէկ բան մը մասնաւոր խօսակցութեանց մէջ նե տեղ Վիեննա- յի Պէլճիք նստող դեսպանը Պ. Բրոքէշ, և կ'երե- վի որ Գերմանիայի ապագայ վիճակին վերաբերել բան մը պիտի ըլլայ:

ԱՆՊՈՒՆ: Կառավարութեան խորհրդակցանայ ատեններ այս օրերս գոցուելով խորհրդակցանե- լուն թողութեան եղաւ որ ժամանակ մը ի- ընց առանձին գործերուն պարագին: Կ'ըսուի որ նորէն ժողովրդած ատենին, տէրութեան ծախքը քիչընելու մտքը պիտի սնորհուի որ տէրութե- գանձէն ամառական առնող պաշտօնատէրներու ամ- տակները քիչնայ:

— Ինչնայ գաւառին կուիւն ատենը ինկիլիդ Հնդկաստանի բանակին զօրացը ձեռքը անցած ինչքերուն համար անանկ տնօրինուեցաւ որ ծախ- ուելու բաները ծախուին, ստակը ժողովքին, և զի- նուորներուն ամէն մէկուն իրեն ունեցած աստի- ձանին և պատուոյն համեմատ բաժնուի: Այս

ինչքերուն մէջ մէկ անգամանդ (էլման) մը կար, որ Կիւնի նոր (լուսայ լեւոն) ըսելով կը ձանցը- վէր, և աշխարհքիս մէջ գտնուած խոսքը անգա- մանդներուն առաջինը չէ ալ նե՛ երկրորդը կընար սեպուիլ: Աւստի Հնդկաստանի բանակին զօրքը միաբանելով վճռեցին որ ասիկայ չի ծախուի: և բոլոր բանակին կողմէն Կիւնի լեւոնայի թագաւ- ւոյն ընծայ խրկեցին, թագաւոհին բանակին սպա- բապետին գիր մը գրեց, զօրաց իրեն վրայ ունե- ցած սիրոյն և առատարտութեանը համար մեծ շնորհակալութիւն ընելով, և ըրած ընծային չա- փէն աւելի իրեն ընդունելի ըլլալը իմացընելով: Գրոյն հետ նոյն անգամանդն ալ ետ խրկեց: և հրաման ըրաւ բանակին սպարապետին որ ծախսէ. և գիրը թագաւոհոյն կողմէն զօրաց ամէն մէկուն իրըն ընծայ բաժանէ:

— Հասարակաց խորհրդարանի մէջ մարտի 16- ին, տէրութեան եկամուտին հաշիւը նայուե- ցաւ: Այս սրովհետեւ եկամուտներուն հաշուոյն տարեկալուսը սարկի 5 էն է, մէկ տարուան մէջ ե- ղածը այն օրուան հաշուովը ձիւղ չէր հասնելու: մերձաւոր հաշուով մը գտնուեցաւ որ անցեալ 1849- անին սարկի 5 էն մինչեւ 1850 նոյն օրը եկամու- տն է 52,785,500 լիւրա սղեւին, և ծախքը 50,533, 650 լիւրա սղեւին: Այսով տէրութեան գանձուն- համար կ'եղնայ 2,251,850 լիւրա սղեւին: 1850- ին ըլլալու եկամուտէն այսքանի հասնելու յոյս չի- կայ: որովհետեւ շարքին մաքր թէթեցած է, և ուրիշ քանի մը տեսակ սպարանք շատ չի բըւեղու- կասկած կայ: Այնոր հաշուելով առաջին պարտուան ինկիլիդ տէրութեան եկամուտը որոշեցին որ կա- ընել է թէ 52,285,000 լիւրա սղեւին հասնի: Բը- լաւու ծախքն ալ թէ աղբային պարքին որոշեալ բաժնի (թաքսի) վճարելու, և թէ աւագ և ստորին սրաշտանակարներուն և ծովային և ցամա- քային զօրաց և ասնց պէս հարկաւոր եղած բա- ներուն երթալու ստակը մէկ տեղ հաշուելով պի- տի հասնի 50,763,582 լիւրա սղեւին: Տէրութե- գանձուն կ'եղնայ 1,521,418 լիւրա սղեւին: Այ- կու տարուան եկամուտէն ծախքերը ըլլալէն ետքը եփեցածը կըլլայ 3,773,268 լիւրա սղեւին, (830, 119 քէսէ ստակ): Անկէջ 750,000 լիւրա սղեւինը (165,000 քէսէ ստակը) աղբային պարքը ինչը- նելու, և մնացածները երկրագործութիւնը աղէկ- ցնելու և աղբին ընդհանուր օգտին ծառայելու գործերու պիտի խարձեն:

— Իւլանայի կառավարութե փոխուելը, որ առաջ իրբե ինկիլիդ տէրութե սպիւր ինկած մասնաւոր թա- գաւորուի, փոխաբայ անուամբ ընդհանուր կու- սակալ ունէր: և հիմա այն կուսակալին վրայէն փո- խաբայուէ անուան վերցաւ, Իւլանայի մէջ և մա- նուանդ Տալին քաղաքը շատ արտունջ և դժգոհու- թիւն պատճառեց: որովհետեւ նիւթականի կող- մանէ ասրուստի երեսէն շատ գեղարուութիւն կը- ընելու ծամբայ կը բանայ այս փոփոխութիւնը: և կարծիք կ'ըլլուի որ միայն վաճառականութեան ե- ընէն քաշելու միսանին 300,000 լիւրա սղեւինը հասնի: Իւլանայի ժողովուրդը մէկ մեծ ժողովք մը (միտինկ) ըրին մտնեալ Պ. Պոնն (Ս)քննելին նախագահութեամբը: որուն մէջ յիշեալ նախա- գահը առաջարկեց որ այս բանիս գէմ բողբանայ աղբրագիր մը ներկայացնեն Ա ծնուայի հասա- բակաց սեւեկին: որովհետեւ այս վճռովս Իւլանա տա պարզապէս ինկիլիդ գաւառներուն մէկուն կարգը կ'անցնի:

— Աղբատոց համար զինուած օրէնքը քննելու յատկացած յանձնարարական ժողովքը Իւլանայի սղբատներուն գաղթելու տեղը Ալեքիլայի Պուե- նուս — Այրէզ գաւառը ընել կ'առաջարկէ: որ շատ ընդարձակ երկիր մըն է, և բանուր և մշակ քիչ գտնուելուն համար բանողչքը չափէն եփել սուղ է: Կրկրագործութեան մէջ ծախարութեան կող- մանէ Իւլանայիքը աղէկ համբաւ ստացած են, և իրենց երկիրը կենարով բանելու բան չի գըու- նող և անթի մեռնող խեղճերուն համար ալ գա- ցած երկիրներուն համար ալ շատ աղէկ կ'ըլլայ ա- սնց իրենց երկրէն գաղթելու: Այն տարի այս կղզիէն հաղարաւոր և բիւրուաւոր մարդիկ ասրուստ գտնելու համար Ալեքիլա կ'անցնին: բայց իրենց յատկացեալ տեղ չունենալուն համար գացած տեղերին ալ անհանգիստ կ'ըլլային: ասանկ իրենց համար տեղ յատկանալը վիճակ աղէկնալու միջոց մը կ'ըլլայ:

ԱՆՍԻՐԻՆ: Պոնն միւս գաւառը մէկ ասրուստ ը- լու թեան ոգի մը կը սրարսի: կայսերական զօրքը վրանգի մէջ են, երբեմն մէկ կամ երկու զինուոր

